'Veiligheid en mensenrechten hoeven elkaar niet uit te sluiten'

Ook Progress Lawyers Network zet de rechtsstaat op de agenda, tijdens het colloquium 'Rechtsstaat onder druk', dat plaatsheeft op 20 april. 'In de strijd tegen het terrorisme worden meer en meer nieuwe wetten gemaakt die aan de fundamentele rechten raken. Maar zijn die wetten allemaal wel zo effectief? Dat willen we nagaan, en waar nodig een democratisch antwoord bieden dat tegelijk terreur kan bestrijden en de eerbiediging van fundamentele rechten waarborgt', aldus advocaten Raf Jespers en Pieter Staes van PLN.

'De afbraak en de bedreiging van de rechtstaat is brandend actueel. Sinds 11 september zie je een fundamentele verschuiving in hoe met grondrechten wordt omgegaan. Het leek ons nuttig om een stand van zaken op te maken van welke antiterreurmaatregelen er ondertussen bestaan, want het is allemaal wat gefragmenteerd. We zijn niet blind voor de gevaren van het terrorisme, maar toch moet de vraag gesteld worden naar de efficiëntie en de evenredigheid van die maatregelen, tot wat ze kunnen leiden, en welke verborgen agenda's er eventueel kunnen spelen.'

'In de jaren '70, '80 en '90 werden er ook al verregaande maatregelen genomen, dat was toen vooral in de strijd tegen het zwaar banditisme. Maar ook toen al probeerde men die wetgeving op terrorisme van toepassing te maken, bijvoorbeeld in het wetsontwerp over criminele organisaties. Er is dus altijd al een tendens geweest naar uitzonderingsregimes, maar om dat te kunnen invoeren, moet het klimaat er rijp voor zijn. Na de aanslagen in Parijs en Brussel, is dat klimaat er nu ook hier, en het is niet makkelijk om dan de fundamentele rechten te verdedigen. Wij voelen dat als advocaten heel scherp aan. We moeten met de OVB en avocats.be de laatste maanden regelmatig standpunt innemen over wetgeving die volgens ons te ver gaat, en over opmerkingen over 'wereldvreemde rechters' of 'politieke advocaten'. Kijk naar de toename van het aantal procedures die we beginnen voor het Grondwettelijk Hof. Dat is niet omdat wij graag procederen.'

'We stellen vast dat uitzonderingsmaatregelen helemaal geen uitzondering meer zijn. Denk aan de ANPR-camera's, die nu ook worden ingezet tegen harddrugs, en in de strijd tegen illegale migratie. Denk aan het idee om de voorlopige hechtenis uit te breiden van 24 naar 72 uur. Denk aan de dataretentiewet, waarbij iedereen in de focus komt. Er lijkt een tweede agenda te zijn, waarbij naast de legitieme strijd tegen een aantal misdaadfenomenen, iedereen onder de controle van de overheid dreigt te komen. De terrorismebestrijding zorgt ervoor dat bedoelingen en intenties bestraft worden. Dat is een gevaarlijke verschuiving van het klassieke naar het bijzondere strafrecht.'

'Het gaat nog niet zo ver als in Polen of Hongarije, waar men het hoogste gerechtshof buiten spel probeert te zetten, maar de uitspraken van de rechtbanken worden hier wel genegeerd. De Belgische dataretentiewet is als gevolg van een uitspraak van het Hof van Justitie door het Grondwettelijk Hof vernietigd. Beide hoven hadden fundamentele bezwaren tegen zowel de databewaring als de toegang tot die data. Maar wat zie je? De minister van Justitie dient een bijna identiek wetsontwerp in, waarbij niets verandert aan de ongenuanceerde en massale bewaring van al onze gegevens. Met de opmerkingen van het Hof van Justitie en het Grondwettelijk Hof wordt dus geen rekening gehouden. We kunnen dan niet anders dan een nieuwe procedure voeren voor het Grondwettelijk Hof. Het passeert allemaal maar, er is zo weinig verzet bij de parlementsleden. Er is een zekere gewenning. Dingen die vijf jaar geleden onaanvaardbaar zouden zijn geweest, passeren nu wel.'

Onderzoeksrechters wijzen wel op de nood aan dataretentie om misdrijven te kunnen oplossen? 'We begrijpen wel de bekommernis van de onderzoekers die dit als bijkomend middel willen gebruiken om misdrijven te onderzoeken, maar er zijn al diverse andere onderzoeksmethodes zoals de BIM en de BOM. Een uitbreiding van de aanhouding naar 48 uur kan nu al, maar wordt niet gebruikt. Het is een kwestie van afweging over wat nodig is in een democratische samenleving. Nu speelt men paniekvoetbal, waardoor men maatregelen aankondigt, zoals een enkelband voor geradicaliseerden, die men dan later weer moet inslikken omdat het juridisch niet kan. Onze oproep is: bekijk wat nu al juridisch mogelijk is, en gebruik dat.'

Jespers en Staes wijzen ook op de toenemende machtsverschuiving naar de uitvoerende macht als een bedreiging van de rechtstaat. 'De vreemdelingenwet was vroeger veel genuanceerder over wanneer iemand wel of niet uitgewezen kon worden. Voor de zware gevallen was er zelfs een Commissie van advies voor vreemdelingen, die moest nagaan of de openbare orde of de nationale veiligheid in het gedrang kwam. Nu kan de DVZ veel makkelijker mensen uitzetten. Vreemdelingen die hier wonen of een dubbele nationaliteit hebben, en die syndicaal actief zijn, kunnen nu zonder rechterlijke beslissing worden uitgewezen als men vindt dat ze een probleem vormen voor de openbare orde. Een beroep bij de Raad voor Vreemdelingenbetwistingen werkt immers niet opschortend. Ook tegen die wet gaan we een procedure starten.'

'We krijgen wekelijks zaken van illegalen die aangehouden zijn bij hen thuis, waarbij de politie zonder huiszoekingsbevel of toestemming binnenvalt. De minister van Binnenlandse zaken vindt dat kunnen, omdat er zogezegd een betrapping op heterdaad is gebeurd. Terwijl het manifest onwettig is.'

De grote verdragen die uit de jaren vijftig en zestig van vorige eeuw stammen, zijn niet meer aangepast aan de huidige omstandigheden, hoor je sommigen politici nu zeggen. Aanpassingen zouden zich opdringen, bijvoorbeeld in het asielrecht. Dat betwisten Jespers en Staes: 'Fundamentele vrijheden zijn er precies voor wanneer het moeilijk is, niet voor wanneer het economisch goed gaat. Ze zijn nu meer dan ooit van belang.'

De advocaten maken zich ook zorgen over de slinkende rol van de onderzoeksrechter: 'Dat is toch een onafhankelijke figuur, terwijl het openbaar ministerie een hiërarchische structuur is, die te paard zit tussen de uitvoerende en de rechterlijke macht.'

Dat er andere middelen zijn, zien ze in de Spaanse aanpak: 'Amnesty International heeft een rapport geschreven over de strijd tegen het terrorisme in veertien Europese landen. Spanje heeft daarin de laatste jaren een genuanceerde aanpak. Men gaat niet uit van harde repressie, maar doet een beroep op de gemeenschap zelf, om invloed uit te oefenen op wie kan ontsporen. Hier is dat tot nog toe veel te weinig gebeurd.'

Colloquium 'Rechtsstaat onder druk. Analyse en perspectieven voor een democratisch antwoord'. 20 april 2017, Tour & Taxis Brussel. Met onder andere Jos Vander Velpen, Rik Coolsaet, Karel Van Cauwenberghe, Caroline Copers en Walter Damen.

www.progresslaw.net